

UVOD

Završetkom Prvog svetskog rata i stvaranjem jugoslovenske države, Mađari Vojvodine izgubili su status hegemonice nacije i postali, zajedno sa Nemcima, najbrojnija nacionalna manjina u severnom delu nove države.

Novonastali državni okvir mađarska manjina primila je, uglavnom mirno shvatajući da je on izraz ishoda Prvog svetskog rata i versajskih mirovnih rešenja. Mogao se zapaziti samo izvestan strah za krajnju sudbinu, ali ne i otvoreniji otpor novonastaloj situaciji. Određena previranja bila su izraz revolucionarnih zbivanja u Mađarskoj, i imala su obeležje socijalnih nemira koje su jugoslovenske vlasti energično suzbile, dajući im karakter pokreta koji ima za cilj reviziju granica.

U stvaranju novih država posle raspada Austro-Ugarske monarhije primenjen je etnički princip, koji je otpočetka nailazio na otpor mađarske politike i određivao njen oficijelni karakter i smisao. Mađarska izražava nezadovoljstvo takvim rešenjima smatrajući da su ona ostavila nekoliko miliona Mađara izvan granica nacionalne države. U razgraničenju između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Mađarske, koji je međunarodno-pravno verifikovan Trijanonskim ugovorom iz juna 1920. godine, Mađarska vidi sve negativne konsekvence takvih rešenja.¹ Smatrajući da joj je time nanescena velika nepravda, bez obzira na poraz u ratu, Mađarska lansira poznatu parolu *ne, ne nikada više* koja će biti jedna od mnogih revizionističkih i revanšističkih maksima njene spoljno-političke doktrine prema susednim zemljama.²

Na jugoslovenskoj teritoriji, prema popisu iz 1921. godine ostalo je ukupno 472.079 Mađara, a od te godine pravo na optiranje iskoristilo je blizu 40.000. Mnogi su se odmah povukli sa teritorije jugoslovenske države - najveći deo inteligencije, naročito učitelja i nastavnika, ali i činovničkog aparata. Ostalo je, uglavnom, seosko stanovništvo, ali i zanatsko i industrijsko radništvo po gradovima. U Bačkoj, Baranji i Banatu živelo je tada 379.740 Mađara, ili 27% stanovništva.³

Njihov politički i socijalni položaj od početka je bio nezavidan i nerešen. Ostali su bez prava učešća na izborima za Konstituantu Kraljevine SHS (novembra 1920), koje im je uskraćeno sve do isteka roka za optiranje 26. januara 1922. godine.⁴ Iz istih razloga izgubili su i pravo na agrarnu reformu, iako je među Mađarima bilo veoma mnogo sirotinje

---

¹ Vidi o tome opširnije: Andrej Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919-1920*, N. Sad 1975, 313.

² Vuk V in a v e r, *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933*, Beograd 1971, 542.

³ Šandor M e s a r o š, *Položaj Mađara u Vojvodini 1918-1929*, N. Sad 1981, 88.

⁴ Isto, 94.

i agrarnih interesenata. Mada Prethodne odredbe o agrarnoj reformi, usvojene januara 1919. godine, ne sadrže diskriminatorne formulacije prema nacionalnim manjinama, (poštovale su se obaveze iz međunarodnih konvencija o zaštiti manjina), ipak su one iz nje isključene, jer pitanje njihovog državljanstva nije rešeno pre isteka roka za optiranje. S obzirom na karakter agrarne reforme i kolonizacije srpskih dobrovoljaca iz Prvog svetskog rata, koji su objektivno služili ekonomskom i etničkom jačanju slovenskog (srpskog) življa, posebno u Bačkoj i Baranji, na udaru su se, faktički, najviše našli pripadnici nacionalnih manjina. U tom kontekstu, posebno značenje imale su mere razvlašćivanja poseda, naročito veleposednika Mađara i Nemaca. Od oko 400 veleposeda sa preko 200 k.j i 360.000 jutara zemlje, mađarski veleposednici su držali više od 170.000 k.j, ili 48,62%, a zajedno sa Nemcima i preko 70%.⁵ Isključenjem iz agrarne reforme i merama razvlašćivanja poseda, mađarski agrarni proletarijat, koji je bio relativno najbrojniji, našao se u veoma teškoj materijalnoj položaju, s obzirom da je u većini radio na veleposedima kao sezonska radna snaga.

Politički život mađarske manjine biće u osnovi determinisan unutrašnjim i spoljnim razlozima i uticajima. Proces njene političke homogenizacije biće pod snažnim uticajem oficijelne, antijevrejske politike mađarske države, koja će presudno doprinositi razvijanju kolektivne svesti o mogućnosti restauracije i iredentizma. Nacionalnu homogenizaciju objektivno će dovoditi u pitanje izrazito socijalna izdiferenciranost mađarske manjine, koja će se, više ili manje, izraziti i u procesima političkog života Jugoslavije.

Političko aktiviranje i organizovanje Mađara Vojvodine započinje tek posle isteka roka za optiranje, februara 1922. godine. Mada su jugoslovenske vlasti sumnjale u lojalnost neslovenskih naroda, naročito Mađara, ipak su, zbog preuzetih međunarodnih obaveza prema nacionalnim manjinama, bile prinuđene da im obezbede određena prava na politički život i organizovanje. One od početka, međutim, nastoje da to organizovanje drže pod kontrolom, da ga politički oslone na Mađare sa nesumnjivim autoritetom, koji se u prošlosti nisu isticali *izrazitim antisrpskim stavom* i sa kojima se mogla ostvariti saradnja. Prvi korak u političkom organizovanju Mađara Vojvodine bilo je formiranje Mađarske stranke 17. septembra 1922. godine u Senti. Stranka je faktički konstituisana na zboru u prisustvu nekoliko hiljada Mađara, koji su predstavljali već stvorene mesne organizacije. Za predsednika stranke izabran je Đerd Šanta, a značajnu ulogu u njenom radu dobio je i velikobečkerečki advokat dr Imre Varadi koji se od ranije (u vreme Austro-Ugarske monarhije) zalagao za saradnju među narodima podunavsko balkanskog prostora, a posebno sa Srbima. Formiranje stranke i koncipiranje njenog programa izrazili su i određene političke razlike, posebno u odnosu na pitanje ustavnog uređenja jugoslovenske države, iako se znalo da je njihov uticaj na to sasvim marginalan. U toj politizaciji jedni su bili za unitarno uređenje i podršku srpskim radikalima, smatrajući da će time ostvariti najosnovnija prava, a drugi, (manjina) za koncepciju Zagreba i borbu protiv centralizma i unitarizma.

Već na zboru u Senti, na kojem je stranka zvanično formirana, otvorena su mnoga životna pitanja mađarske manjine - obrazovna, kulturna, socijalno-ekonomska i politička. Posebnu pažnju privuklo je pitanje učešća na parlamentarnim izborima 1923. godine koje su neke vladajuće stranke nastojale da spreče, osporavajući neslovenskim narodima izborna

---

⁵ Nikola Gaćeša, *Prilog proučavanju agrarno-posedovne strukture i agrarnih prilika u Vojvodini u vreme stvaranja Jugoslavije*, "Zbornik saopštenja sa naučnog skupa u povodu 50-godišnjice raspada Austro-Ugarske monarhije i stvaranja jugoslovenske države", Zagreb 1966, 278 i N.Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizaciju u Bačkoj 1918-1941*, N.Sad 1968, 286.

prava, iako su Mađari već izrazili potpunu lojalnost i javno priznali hegemoniju Slovena u novoj državi. Vlasti su odugovlačile sa regulisanjem problema državljanstva Mađara i njihovim upisom u biračke spiskove, plašeći se da bi oni mogli biti odlučujući teg na kontroverznoj političkoj sceni jugoslovenske države. Iako su tvrdile da će obezbediti sva manjinska prava u granicama međunarodno garantovanih principa, vlasti su sumnjičavo prihvatale izjave Mađara o lojalnosti, smatrajući ih opasnim po jugoslovenski državni integritet. Ta sumnjičavost biće prisutna u celom međuratnom periodu i biće karakteristika oficijelne državne politike prema manjinskom pitanju uopšte.

U svom političkom programu, Mađarska stranka potencira nekoliko važnih pitanja, koja su uglavnom državnopravnog, političkog, kulturnog i prosvetnog karaktera - izborno pravo, pravo obrazovanja na maternjem jeziku u osnovnom školstvu, otvaranje srednjih škola, autonomija verskih zajednica i materijalne pomoći države za njihov rad, rešavanje agrarnih problema mađarskog stanovništva, njihovo uključivanje u agrarnu reformu i dr. Sasvim su marginalizovana i neadekvatno predstavljena ekonomska pitanja i problemi mađarske manjine.⁶

U rešavanju ovih zahteva lideri Stranke sve češće kontaktiraju i saraduju sa vođstvom Radikalne stranke i Nikolom Pašićem. Mada ova saradnja nije imala načelne, već samo pragmatične osnove i motive, ona se praktikovala u celom međuratnom periodu, naročito uoči izbora, i po pravilu je služila kao baza za sitne i obostrane koncesije.

Na prvim izborima na kojima Mađari učestvuju, marta 1923. godine, primetan je njihov slab odziv, što će biti povod izvesnom razočarenju u Mađarskoj stranci, ali i političke osude jugoslovenskih vlasti koje su tu pojavu objašnjavale vezama pojedinih mađarskih vođa sa krajnje ekstremnim i iredentističkim organizacijama u Mađarskoj. Čak je došlo i do njihovog hapšenja, ali se ispostavilo da su sve optužbe bile lažne. Vođstvo Mađarske stranke, međutim, bilo je primorano da putem otvorenog pisma predsedniku mađarske vlade Ištvanu Betlenu zatraži zabranu delovanja desničarske organizacije *Probuđeni Mađari*, jer ona šteti borbi zagraničnih Mađara za ostvarenje svojih manjinskih prava.⁷ Sve ovo poslužilo je jugoslovenskim vlastima da 3. maja 1924. godine zabrane rad Mađarske stranke. Vlada Ljube Davidovića, koja donekle liberalizuje rad upravnih organa, donosi već 9. septembra 1924. godine odluku o prestanku zabrane. Do uvođenja Šestojanuarskog režima kralja Aleksandra 1929. godine Mađarska stranka, uglavnom, lavira između radikala i demokrata, iako nije imala faktički uticaj na sveukupno mađarstvo Vojvodine. Zbog toga se i kod radikala i kod demokrata javljao strah od mogućnosti povezivanja Mađara sa HSS-om čiji lideri rado zalaze u Vojvodinu i traže oslonac za svoju opozicionu politiku. Ipak je Mađarska stranka najčešće i najradije ulazila u saradnju sa radikalima. To je činila i u novembru 1926. godine u vreme priprema za oblasne izbore, smatrajući da će uz Radikalnu stranku brže doći do ostvarenja svojih osnovnih ciljeva i zahteva. Sa radikalima je 6. decembra 1926. godine postignut sporazum o zajedničkoj izbornoj listi, iako su neke vladine mere među Mađarima primljene sa velikim nezadovoljstvom i razočarenjem, naročito otpuštanje iz službe stotinak železničara Mađara i uskraćivanje četiri stotine penzija zbog nerešenog pitanja državljanstva. Sličnu sudbinu očekivalo je još oko 1500 mađarskih porodica. Razočarenje među Mađarima javilo se i oko pitanja upotrebe jezika u skupštinskim raspravama. Posle jednog propagandističkog govora dr Leo Deaka na mađarskom

⁶ Š. Mesaroš, nav. delo, 158.

⁷ Isto, 161-162.

jeziku u oblasnoj skupštini Sombora (juna 1927. godine) i zajedničkog predloga mađarskih i nemačkih poslanika o potrebi poštovanja ravnopravnosti jezika u skupštinskom radu, nastala je mučna atmosfera, koja je, posle dužih rasprava okončana donošenjem zakona o isključivoj upotrebi državnog jezika.

U parlamentarnim izborima 1927. godine Mađarska stranka postigla je relativan uspeh. I ovoga puta ona je ušla u izbornu saradnju sa radikalima i demokratima, koja, prema rezultatima izbora, nije dala očekivane rezultate. Dobijena su svega tri poslanička mesta - dva u koaliciji sa radikalima i jedno sa demokratima. Poslanici su postali Imre Varadi i Deneš Štrelicki (u saradnji sa radikalima) i Vince Kerepeši (sa liste demokrata). U parlamentarnom radu oni su, putem raznih predstavi i žalbi, pokretali brojna politička, kulturna i prosvetna pitanja iz života mađarske manjine, pre svega, tendenciozno ispitivanje porekla prezimena mađarske dece prilikom upisa u osnovne škole od strane vlasti, ukidanje viših razreda gimnazije u Senti, autonomije opština gde su Mađari živeli u većini, dodeljivanje zemlje mađarskoj agrarnoj sirotinji itd.

Razvoj Mađarske stranke u ovom periodu sve više je potvrđivao njenu opštu stabilizaciju, iako se ona nije uspela razviti u hegemonu svih Mađara. Izborila je status parlamentarne stranke i odgovarajuće mesto u lokalnoj samoupravi a njena politička i socijalna fizionomija bila je uglavnom građanska, što je uveliko, pored drugih faktora, odredilo njen karakter i mogućnosti delovanja kao stranke.

Odnosi Kraljevine SHS i Mađarske do 1929. godine uveliko se reflektuju na politički život Mađara u Vojvodini. Karakteriše ih, uglavnom, neprijateljstvo i uzajamno nepoverenje. Saglasnost je jedino postojala u vehementnom antiboljševizmu obe države, iako je Horti, posle govora povodom četiristogodišnjice bitke kod Mohača (1926. godine) ponudio jugoslovenskoj strani određenu saradnju. Kraljevina SHS ovu ponudu nije prihvatila sa oduševljenjem, jer u to vreme Mađarska sve otvorenije pomaže hrvatske nacionaliste koji imaju za cilj rušenje jugoslovenske države. Posebnu uznemirenost u Kraljevini SHS izazvala je tada međunarodna aktivnost enleskog lorda Harolda Rotermira koji se otvoreno zalagao za reviziju versajskog mirovnog ugovora u korist Mađarske, smatrajući da bi joj trebalo vratiti Baranju i severne delove Bačke iz čisto etničkih razloga. Samo na toj osnovi, upozoravao je, mogle bi se prevladati jugoslovensko-mađarske suprotnosti.⁸ Rotermirova aktivnost naišla je na jednodušnu osudu jugoslovenske strane, a u mnogim mestima, čak i tamo gde je mađarsko stanovništvo bilo većinsko, i do *masovnog protesta*, kako je pisala tadašnja štampa. U Rotermirovim inicijativama jugoslovenske vlasti videle su upletene prste mađarske države.

Uvođenje Šestojanuarske diktature 1929. godine bio je rezultat, pre svega, pokušaja kralja Aleksandra da reši veoma zaoštrene međunacionalne (srpsko-hrvatske) odnose nastale kao posledica krize jugoslovenskog državnog jedinstva, ali i smanjenja međunacionalnih tenzija nastalih ubistvom hrvatskih poslanika u Skupštini 1928. godine.

Mada je Šestojanuarska diktatura paralisala politički život u čitavoj zemlji, stranački prvaci gajili su nadu da će ona uvesti izvestan red i zakonitost, pre svega, u radu uprave,

⁸ Isto, 178-179.

U to vreme u političkom organizovanju nacionalnih manjina primetna je i pojava pokušaja zajedničkog delovanja, naročito nemačke i mađarske ali ona neće davati neke vidnije rezultate. U čitavom međuratnom periodu one će delovati odvojeno, a nemačka partija biće od strane vlasti uveliko favorizovana, posebno uoči rata.

⁹ V. V i n a v e r, nav. delo, 373.

administracije i sveopšte stabilizacije i prvenstveno iz tih razloga smatrali su da je potrebno dati podršku merama kralja Aleksandra.¹⁰

Vojno monarhistička diktatura unosi radikalne promene u politički život zemlje koje će se najviše izraziti u ukidanju Vidovdanskog ustava i političkih stranaka. Štampa na mađarskom jeziku nije posebno komentarisala ove promene i procese - ona tada više potencira lojalnost Mađara kako bi *zaštitila* i onako nezavidan položaj mađarske manjine.

Pokušaj kralja Aleksandra da diktaturom reši nastale probleme vremenski se podudara sa sve izraženijom revizionističkom propagandom iz Mađarske, posebno posle formiranja Revizionističke lige 1928. godine i njenih ekspozitura u nekim zemljama Zapadne Evrope. Iz tih razloga šestojanuarske vlasti kontrolišu i prate aktivnost i okupljanje vojvođanskih Mađara, naročito u Potisju i severnim delovima Bačke, sumnjajući da iza svake akcije i manifestacije, posebno verskog karaktera, stoji Revizionistička liga. Posebnu uznemirenost među vojvođanskim Mađarima izazvaće namere jugoslovenskih vlasti da ih presele u južne krajeve državne teritorije kako bi se umanjio uticaj nacionalne matice i obezbedila slovenska većina u Vojvodini. Nezadovoljstvo se javilo i zbog novog školskog zakona koji je usvojen krajem 1929. godine i prema kojem je otpušten jedan broj mađarskih učitelja, *jer decu nisu u dovoljnoj meri vaspitavali u jugoslovenskom duhu*. Od tog vremena vojvođanski Mađari izražavaju veliko nezadovoljstvo svojim položajem u Jugoslaviji i sve više traže zaštitu Društva naroda. U tim zahtevima najčešće ih zastupa dr Leo Deak, advokat iz Sombora.

Opređenije Šestojanuarskog režima za ideologiju nacionalnog unitarizma, vojvođanski Mađari primaju sasvim indiferentno, a pokušaji da i oni postanu deo nove jugoslovenske nacije, nisu dali političke rezultate. Vlasti su želele da barem kod njih razviju osećanje pripadnosti jugoslovenskoj državi. Zadatak da vojvođanske Mađare privoli jugoslovenstvu dobio je subotički lekar Gabor Santo koji je važio za uglednog građanina, ali i *režimskog čoveka*.¹¹

Mnogim skupovima, koji se tada organizuju u mestima gde živi mađarsko stanovništvo, daje se isključivo jugoslovensko obeležje, a Gaboru Santou koji ih posećuje, ne retko se pridružuje i profesor Pravnog fakulteta u Subotici Fedor Nikić, jedan od glavnih nosilaca i propagatora jugoslovenske ideje na vojvođanskom prostoru. Santo, međutim, nije mogao značajnije uticati na Mađare da prihvate jugoslovenstvo i pored toga što je od vlasti protežiran kao njihov vodeći lider. Njegov izbor za poslanika u senčanskom srezu 1931. godine, kao kandidata vladine liste, donekle je probudio nade mađarske manjine u spremnost vlasti na određene koncesije. U tom smislu primljena je sa velikim zadovoljstvom odluka vlasti da ubrza izdavanje dozvola za rad mađarskih kulturnih i sportskih društava. Sasvim je primetno da je posle ove odluke povećan broj pozorišnih predstava na mađarskom jeziku, i to u sredinama gde je mađarsko stanovništvo bilo u većini.

Indikativno je da se u političkom životu Mađara nije razvio značajniji opozicioni pokret Šestojanuarskom režimu, iako će on u Vojvodini imati širu podršku i političku osnovu, posebno od 1932. godine. Vlasti su, međutim, permanentno tražile od Mađara, tj. od Gabora Santoa da javno osude *razorni rad rušitelja državnog i narodnog jedinstva*, kako je obično kvalifikovana delatnost opozicije u Vojvodini.¹²

¹⁰ Ranko Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine 1929-1941*, N. Sad 1995, 75.

¹¹ Š. Mesaroš, *Mađari u Vojvodini 1929-1941*, N. Sad 1989, 49.

¹² *Jugoslovenski dnevnik*, Subotica 22.II 1933.

U političkom životu mađarske manjine, ipak nastaju značajnije promene, koje su uveliko determinisane zbivanjima u Mađarskoj, posebno imenovanjem Đule Gembeša za predsednika vlade. Politikom protežiranja totalitarnog sistema i čvršćeg vezivanja za Nemačku, Gembeš je gurnuo Mađarsku u revizionizam i neprijateljstvo prema Jugoslaviji. Posledice toga bile su sve češći granični incidenti s Jugoslavijom, ali i drugim susednim zemljama. Takva politika, izvesno, imala je uticaja na položaj Mađara u Jugoslaviji, ali i na njihov unutrašnji politički život, koji će kasnije izraziti protivrečne tendencije unutar njihovog vođstva. U tom pogledu moguće je identifikovati dva mišljenja o političkoj orijentaciji vojvođanskih Mađara koja će trajnije determinisati njihovu istorijsku sudbinu. Prvo je počivalo na ideji saradnje sa jugoslovenskim vlastima i mirno integrisanje Mađara u politički život, a drugo na aktivnost i konfrontaciju iza koje bi stajala revizionistička spoljnopolitička doktrina Mađarske. Pokušaji Gabora Santoa, vodećeg protagonista prve orijentacije, da integriše Mađare u politički život Jugoslavije, iako je imao podršku režima, nije uspeo. To će usloviti određenu pasivizaciju i *tihi bojkot* njegovih pristalica. Nisu uspeali ni njegovi pokušaji da se poveže sa bivšim vođama Zemaljske stranke, posebno sa dr Leo Deakom, Denešom Štrelickim i Imre Varadiem. S druge strane, intenziviranjem revizionističke aktivnosti Mađarske, jugoslovenske vlasti zabranjuju rad pojedinih kulturno-umetničkih društava, kao *legla mađarskog šovinizma*.

Izgledi za izvesno smirenje mađarsko-jugoslovenskih odnosa javili su se avgusta 1934. godine kada je Mađarska odlučila da raspusti Janka pustu na kojoj su obučavani hrvatski ekstremisti s ciljem razbijanja jugoslovenske države i stvaranja nezavisne hrvatske države. Ubistvom kralja Aleksandra 1934. godine u Marselju mađarsko-jugoslovenske konfrontacije dostižu kulminaciju, čime se još više pogoršava položaj mađarske manjine u Jugoslaviji. Budući da je Mađarska optužena kao jedan od glavnih krivaca za atentat, u Jugoslaviji se razvila žestoka antimadžarska kampanja, koja je rezultirala i proterivanjem oko 2700 Mađara čije državljanstvo do tada nije bilo rešeno.¹³ No, i pored toga jedan broj Mađara Vojvodine nastoji izraziti svoju lojalnost vlastima, učešćem u *svenacionalnom bolu i žalosti*. Na vencu, koji je položila mađarska delegacija prilikom kraljeve sahrane na Oplencu, stajao je natpis *Sa vernošću svom velikom kralju i u grobu - Mađari Jugoslavije*. Narednih meseci organizuju se masovni odlasci na Oplenac kako bi se i *vojvođanski Mađari poklonili senima blaženopočivšeg kralja svih Jugoslovena*, i akcije prikupljanja priloga za izgradnju spomenika kralju Aleksandru. Jedna od najvećih manifestacija bila je, ne slučajno, u Senti pod vođstvom Gabora Santoa.¹⁴

Na izvestan način, ovi procesi zapažaju se i na poznatim petomajskim izborima 1935. godine. Mađari koji su izašli na izbore, daju, uglavnom, podršku kandidatima sa izborne liste Bogoljuba Jeftića, iako su neki od njih bili kandidovani i na listama drugih stranaka. Tako je na listi Demokratske stranke u starobečejskom srezu, pored Milana Grola, bio i Vince Kerepeši. Neki su se, u mešovitim nacionalnim sredinama, našli čak i na listi Dimitrija Ljotića, kao na primer Jožef Seleši u Bačkoj Topoli i Jožef Hofman u Pančevu.¹⁵

Dolaskom Milana Stojadinovića na čelo jugoslovenske vlade, manjinskom pitanju pristupa se još pragmatičnije, iako se opozicione partije zalažu za njegov načelni tretman. U Stojadinovićevoj politici primetno je favorizovanje nemačke manjine, dok se mađarska

¹³ Š. M e s a r o š, nav. delo, 108-109.

¹⁴ Isto, 110.

¹⁵ Isto, nav. delo, 120.

drži pod hipotekom *krivice* mađarske države za marseljski atentat i revizionizam. I pored toga, Stojadinović je već jula 1935. godine izjavio da će i Mađarima dati sva prava koja im pripadaju po međunarodnim konvencijama o nacionalnim manjinama.

Politička previranja koja su otpočela u Evropi, posebno od dolaska Hitlera na vlast u Nemačkoj, objektivno imaju odraza i na zbivanja u Jugoslaviji, ali i na jugoslovensko-mađarske odnose. Normalizacija odnosa između ovih dveju država najviše je odgovarala dalekosežnim planovima Trećeg Rajha. Otuda nije slučajno što je baš on, od 1935. godine, podsticao mađarsko-jugoslovensko zbliženje i pomirenje. Politički, to se pozitivno odražavalo i na položaj vojvođanskih Mađara, koji će od 1935. godine biti u većoj političkoj pažnji i vodećih opozicionih partija.¹⁶

Procesi demokratizacije političkog života, koji snažnije započinju od petomajskih izbora 1935. godine imaju svoje specifične motive i u Vojvodini. U njoj se kao reakcija na ukupan politički i ekonomski položaj javlja opozicioni pokret šire stranačke i etničke osnove koji na platformi ustavnih promena i autonomije želi da izrazi celinu vojvođanskih interesa i stremljenja. Reč je o vojvođanskom pokretu i sintagmi *Vojvodina Vojvođanima* čije ideje korespondiraju sa težnjama za federalizaciju i ravnopravan tretman Vojvodine. U tim koncepcijama manjinskom pitanju želi se dati načelan karakter i ostvariti dublja integracija njegovih političkih težnji sa realnim interesima Vojvodine kao celine. Vojvođanski pokret sumnja u oportunistički metoda političke borbe nacionalnih manjina, ističući da u programu Jugoslovenske radikalne zajednice nema ni pomena o položaju nacionalnih manjina, *da se prava bez borbe ne stižu* i da je interes *ne samo manjine, nego i države da se prava manjina regulišu i zagarantuju, a da one same znaju svoju dužnost prema otadžbini i da neće ova svoja prava zloupotrebiti. Samo u uzajamnom poštovanju i uvažavanju, sa puno poverenja jedno prema drugome, narodi Vojvodine mogu ući u zajedničku državu i živeti jedno uz drugo. Prava demokratija se ne boji manjina i ne proganja ih. Nema potrebe bojati se ni za srpski karakter Vojvodine, jer taj karakter i onako može biti jedino srpski - odnosno jugoslovenski i nikakav drugi.*¹⁷ Jugoslovenkse vlasti strahuju od ovih političkih grupisanja i tendencija u Vojvodini, jer vide u njima prevashodno separatizam i *opasno vezivanje za Zagreb*. Pod uticajem ovih procesa, i naročito vođe Vojvođanskog pokreta Dude Boškovića, i među jugoslovenskim Mađarima dolazi do određenih političkih previranja. Sve više se politički eksponira novosadski advokat dr Ivan Nađ, kao protagonist borbenije struje, koja istovremeno saraduje u Vojvođanskom pokretu i prihvata njegove koncepcije autonomije Vojvodine. Nađ je bio zagrebački student koga je Vlatko Maček posebno uvažavao, i koji je svakako bio pod njegovim političkim uticajem, pre svega u pitanju autonomije Vojvodine. Međutim, napori Vojvođanskog fronta da ostvari šira politička uporišta kod nacionalnih manjina i da ih pridobije za svoje programske ciljeve, nisu dali veće rezultate, što će se potvrditi već na decembrskim izborima 1935. godine kada će Stojadinović sitnim ustupcima, demagoškim obećanjima i finansijskim davanjima, uspeti da ih privoli, naročito Nemce i Mađare, da glasaju za listu Jugoslovenske radikalne zajednice.

U ovo vreme intenzivira se i politička aktivnost Gabora Santoa koji sve više gubi pozicije lidera vojvođanskih Mađara. Njegova taktika *pasivnog političkog držanja* sve manje je privlačna i ustupa mesto ofanzivnim metodama rešavanja manjinskih problema.

¹⁶ V. V i n a v e r, *Jugoslavija i Mađarska 1933-1941*, Beograd 1976, 129.

¹⁷ *Izjava Žarka Jakšića, prvaka Vojvođanskog pokreta iz avgusta 1935.* R. Končar, nav. delo, 195-196.

Od 1938. godine manjinsko pitanje u Jugoslaviji sve je više deo političkih procesa i promena u Evropi, posebno odnosa snaga u njoj. Ambicije Adolfa Hitlera da izvrši reviziju granica i *prekroji evropsku političku kartu*, uspostavljenu posle Prvog svetskog rata, počele su se ostvarivati već anšlusom Austrije 1938. godine kada Treći Rajh postaje susedna država Jugoslavije. Nemački prodor na jugoistok Evrope uključivao je i normalizaciju jugoslovensko-mađarskih odnosa, a posebno razbijanje Male antante (jugoslovensko-čehoslovačko-rumunskog saveza) kao tekovine versajskog sistema. Minhenskim sporazumom iz septembra 1938. godine i teritorijalnim ustupcima Hitleru od strane zemalja zapadnih demokracija, ne samo da je opravdana nemačka ekspanzija već je učinila realnim i zahteve njegovih potencijalnih saveznika za teritorijalnim proširenjem i stvaranjem etnički čistih država. Osetivši snagu Trećeg Rajha, Mađarska se sve više vezuje za Nemačku, čime je faktički *srljala u naručje Hitleru*. Poseban značaj imale su ekonomske veze (izvoz boksita, mesa, pšenice i dr), donošenje zakona antisemitskog karaktera, podsticanje šovinizma, revanšizma itd. Namera je bila da se pridobije javno mnjenje za sentištivanske ideje i one afirmišu kao istorijski realne i moguće u novom evropskom poretku koji izgrađuje Nemačka i u kome će Mađarska povratiti svoje političko značenje na balkansko-podunavskom prostoru. Visok procenat glasova (23%) koje je dobila ekstremna i pronemačka Partija strelastih krstova na izborima 1939. godine nesumnjivo je potvrđivao da ekstremne državne težnje Mađarske imaju svog realnog uporišta. *Bila je to zastrašujuća pojava, a u tadašnjem državnom vrhu nije se moglo ni slutiti da će se u ime ispravljanja trijanonske nepravde izgubiti i sama država*, zabeležio je u svojim memoarima grof Mihalj Karolji.¹⁸

Složena evropska previranja imaju svog realnog odraza i na političke procese u Jugoslaviji. Već od 1937. godine (od Bloka Narodnog sporazuma) jačaju orijentacije za državnopravno preuređenje Jugoslavije na etničkoj osnovi kojima će Sporazum Cvetković-Maček iz avgusta 1939. godine dati definitivnu političku potvrdu. Stvaranjem Banovine Hrvatske otvoreno je i srpsko pitanje u svoj svojoj kompleksnosti, a pre svega pitanje granica srpske banovine. Međutim, opštije sumnje da je ovim promenama uveliko oslabljen državnopravni identitet Jugoslavije, neposredno se reflektuju i na političke težnje i položaj nacionalnih manjina. Sporazum Cvetković-Maček izaziva kod vojvođanskih Mađara dvojako raspoloženje. Jedno protežira dr Ivan Nađ, smatrajući da treba *igrati na kartu Hrvata* i koristiti srpsko-hrvatske konfrontacije za ostvarenje svojih krajnjih (iredentističkih) ciljeva. Drugo i masovnije mišljenje, zastupa dr Imre Varadi koji smatra da hrvatske ideje o teritorijalnoj podeli Vojvodine između Srba i Hrvata ne pogoduju interesima mađarske manjine, jer bi dovele i do njene dezintegracije. *Mi smo protiv svake struje*, upozoravao je Varadi, *koja želi da deli Vojvodinu. U interesu mađarske nacionalne manjine svakako je bolje da ostanemo zajedno a pošto smo do sada uvek imali vezu sa Beogradom, to ćemo i od sada uvek stajati na stanovištu - prvo da ostanemo nepodeljeni i drugo da naša orijentacija vodi ka Beogradu. Ne samo da je u pitanju naš interes nego sam uveren da bi cepanje predstavljalo katastrofu za našu mađarsku manjinu, jer u tom slučaju ona ne bi predstavljala nikakav značaj ni u političkom ni u javnom životu u opšte.*¹⁹

U svojoj politici, međutim, vlasti Banovine Hrvatske *igraju na kartu nacionalnih manjina*, kako bi i na taj način oslabili srpske pozicije u konačnom državnopravnom preuređenju Jugoslavije. U tom smislu, u okvirima Banovine Hrvatske, dozvoljavaju rad

¹⁸ M. Karolji, *Vjera bez iluzija*, Zagreb 1982, 331.

¹⁹ R. Končar, *Sporazum Cvetković-Maček i Vojvodina*, Zbornik Matice srpske za istoriju, br. 44/1991, 91.

Mađarske kulturne zajednice i otvaranje novih osnovnih škola, bez obzira na veliki nedostatak mađarskog učiteljskog kadra. Takođe, pokreću u Zagrebu i list na mađarskom jeziku *A nép*, čiji je urednik dr Ivan Nađ.²⁰

Politički procesi u Evropi i Jugoslaviji, ponovo aktualizuju ideje o oportunisti raseljenja mađarske manjine. Ban Dunavske banovine Svetislav Rajić pripremio je projekat o preseljenju Mađara u južne krajeve zemlje, naročito iz sredina gde su bili većinsko stanovništvo.²¹ Ovi planovi javili su se u trenutku kad se već ozbiljnije radilo na normalizaciji jugoslovensko-mađarskih odnosa.

Procesi jugoslovensko-mađarskog zbliženja koje podstiče Nemačka već su davali određene rezultate, iako je međusobno nepoverenje još uvek prisutno. Mađarskim revizionističkim planovima, posebno prema Erdelju, nisu odgovarali prijateljski jugoslovenko-rumunski odnosi i veze. Jugoslavija je, međutim, i dalje izražavala veliku skepsu i nepomirljivost prema krajnjim ciljevima mađarske politike. Primećujući izvesna kolebanja i opreznost u jugoslovenskoj politici, ministar inostranih poslova Mađarske Ištvan Čaki obavestio je januara 1939. godine Hermana Geringa, a nešto kasnije i Galeaca Čana, da *Mađarska nema interesa da rascepka ili oslabi Jugoslaviju... Nama su poznati uslovi koji tamo vladaju i zato se bojimo da bi umesto jedne velike ili srednje države moglo doći do stvaranja četiri do pet malih država koje naginju anarhiji. Sa najvećim zadovoljstvom smo konstatovali da se naši i jugoslovenski interesi poklapaju sa interesima velikih sila.*²²

Jugoslovensko-mađarsko zbliženje i posebno složena politička situacija u zemlji, dovode do intenzivnije političke aktivnosti mađarske manjine u Jugoslaviji. Sve je više njihovih pritisaka i zahteva da im se obezbede potpunija i šira manjinska prava. Jugoslovenska vlada, međutim, nastoji da *doziranim* ustupcima amortizuje ove pritiske, i stvori utisak iskrene spremnosti da poboljša bilateralne odnose. U tom smislu predsednik vlade Dragiša Cvetković *zadužuje* senatora Imre Varadia da pomogne u iznalaženju političkih formi organizovanja partijskog života Mađara, posebno u Vojvodini. Oktobra 1939. godine grupa oko Varadia podnela je i zvaničan zahtev za formiranje Mađarskog kulturnog saveza za celu Jugoslaviju. Varadi je, inače, trebalo da pomogne procese uključivanja mađarske manjine u Jugoslovensku radikalnu zajednicu i njihovu potpuniju integraciju u jugoslovenski državni okvir. Od tog vremena sve su češći kontakti Varadia i drugih mađarskih lidera umerenije struje sa ministrom Nikolom Bešlićem, predsednikom vojvođanske organizacije JRZ, koji je u vladi bio zadužen za manjinska pitanja. Odugovlačenje vlade da reši određene mađarske zahteve, slabi rezultati odziva Mađara da se uključe u JRZ, nešto povlašćeniji položaj nemačke manjine, i zaoštreni ukupni međunacionalni odnosi u zemlji, uveliko su doprineli slabljenju uticaja Varadijeve koncepcije rešenja položaja Mađara i osipanje njegovih pristalica. Nasuprot tome, sve više raste uticaj političke struje dr Ivana Nađa, koji protežira iredentizam i oslonac na Zagreb. Jačanju njegovih pozicija kod bačkih Mađara posebno je doprinela odluka Ivana Šubašića (bana Hrvatske banovine) od 23. aprila 1940. godine da odobri Pravila rada Mađarskoj kulturnoj zajednici u Hrvatskoj, dok su zahtevi Varadijeve grupe o formiranju Mađarskog kulturnog saveza u Jugoslaviji, još uvek bili na

²⁰ Muzej Vojvodine Novi Sad-arhivska zbirka (dalje: MV-AZ), mikro film br.19900 (NDH.F.IX kockica 196).

²¹ A. K a s a š, *Vojvođanska javnost i Minhenski sporazum*, "Zbornik referata sa sa naučnog skupa Minhenskiot dogovor i jugoslovenskite i čehoslovačkite narodi", Skopje 1980, 384.

²² *Aprilski rat 1941*, Zbornik dokumenata knj.I, Beograd 1969,194.

razmatranju jugoslovenskih vlasti. Nezadovoljni sporošću vlade u sagledavanju problema mađarske manjine, grupa oko Varadia posetila je 16. jula 1940. godine Dragišu Cvetkovića i zatražila njihovo brže rešavanje. Poseta je rezultirala dogovorom da jugoslovenski Mađari upute zvaničnu predstavku o svim svojim zahtevima i problemima. Već septembra 1940. godine vlada je dobila predstavku mađarske manjine u kojoj su istaknuti problemi *političke, kulturne i privredne diskriminacije*. Prevashodno, zamereno je vladi što ne dozvoljava političko organizovanje Mađara po nacionalnoj osnovi, što ne postoji mogućnost proporcionalnog predstavnštva u Parlamentu i banovinskoj upravi, i što nije osigurano pravo korišćenja maternjeg jezika u radu upravnih organa. Upozoreno je, takođe, da je *kulturna diskriminacija* dovela do krize duhovnog života Mađara i da je *duhovni život i kulturni položaj Mađara najviše pogođen stanjem u školstvu, jer su njime mađarskoj nacionalnoj manjini ugroženi budućnost, mađarska psihička konstitucija i mađarska nacionalna suština*.

U kritičkom sagledavanju prosvetnih prilika ocenjeno je da *prosvetne vlasti pokušavaju da spreče mađarske roditelje da školuju decu na maternjem jeziku*, i da ispitivanjem porekla prezimena onemogućavaju otvaranje škola na mađarskom jeziku. U predstavi se protestuje i protiv stanja u srednjoškolskom obrazovanju, s obzirom na postojanje svega dve gimnazije za potrebe Mađara. Zamereno je mađarskoj učiteljskoj školi u Beogradu na nedovoljnoj zastupljenosti mađarskog jezika, preteranoj cenzuri mađarske štampe, sprečavanju uvoza knjiga iz Mađarske, prisiljavanju učenika da uče veronauku na srpskom jeziku, neprihvatanju Konkordata itd.

U odnosu na *privrednu diskriminaciju* mađarske manjine izraženo je nezadovoljstvo njihovim isključenjem iz agrarne reforme.²³

Inicijative i naponi mađarske manjine da joj se reše pitanja političkog, kulturnog, prosvetnog i ekonomskog života, vremenski se podudaraju sa prvim spoljnopolitičkim *uspesima* hortijevske Mađarske. Naime, Drugom bečkom arbitražom (avgusta 1940) vraćen je Erdelj u njene državne okvire. Ova odluka faktički je ohrabrila sve protagoniste iredentizma u Vojvodini, iako se tada radilo na pripremama sporazuma o večnom prijateljstvu između Jugoslavije i Mađarske.

Sporazum o večnom prijateljstvu potpisali su 12. decembra 1940. godine grof Ištvan Čaki i Aleksandar Cincar-Marković. Njime su se obe strane obavezale na dobrosusetstvo i obostrano poverenje kao osnovu trajnije saradnje. Posebno je izražena želja da se o svim pitanjima podunavskog prostora i jugoslovensko-mađarskih odnosa dve zemlje konsultuju, u interesu trajnog mira i prijateljstva.²⁴

Iredentističke grupacije vojvođanskih Mađara ne odobravaju ovaj Sporazum, smatrajući da ispravljanje *trijanonske nepravde* time gubi svoju političku realnost. Sve snažnija propaganda iz Mađarske da *će uskoro svi Mađari živeti u jednoj državi* ipak ih je umirivala i učvršćivala u daljem iredentizmu.

U fazi priprema Sporazuma i njegovog potpisivanja, Jugoslavija je već dozvolila osnivanje Saveza mađarskih kulturnih društava u Novom Sadu. Odluka je doneta 24.

²³ A. K a s a š, *O jednoj predstavi jugoslovenskih Mađara iz 1940*, "Istraživanja" br. XIV, Novi Sad 1992, 183-203.

²⁴ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije* (O učešću hortijevske Mađarske u napadu i okupaciji Jugoslavije 1941-1945), tom XV, knj. I (dalje: ZDNR XV/1), Beograd-Budimpešta 1986, 11.

novembra 1940. godine. Do agresije na Jugoslaviju aprila sledeće godine u skoro svim mestima Vojvodine gde je živelo mađarsko stanovništvo formirane su podružnice i izabrana mesna rukovodstva Saveza.²⁵

Početak 1941. godine odobrena su i Pravila Saveza od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, čime je i zvanično otpočeo njegov rad. U Pravilima je objašnjena svrha njegovog osnivanja, pre svega zarad *negovanja, oplemenjivanja, jačanja i zaštite duhovne, estetske, moralne, društvene i fizičke kulture mađarske narodnosne grupe u Kraljevini Jugoslaviji, te staranje oko materijalnog i socijalnog blagostanja iste*. Ovi ciljevi *postići će se odgajanjem pripadnika mađarske narodnosne grupe u duhu religioznog i moralnog života, te savesnog ispunjavanja građanske dužnosti prema Kraljevini Jugoslaviji*. Posebnu ulogu Savez je imao u čuvanju i negovanju mađarskih tradicija, jezika, nošnje, organizaciji priredbi, izložbi, narodnih svečanosti, predavanja, kulturnog prosvetavanja, osnivanja biblioteka, čitaonica, podsticanje pozorišnih i folklornih aktivnosti, razvoja školstva, zadržnog života itd. U članu 4. Pravila su precizirala i naglašavala da se Savez ne bavi politikom i da je u okviru njega zabranjen svaki politički rad. Međutim, praksa njegovog rada i delovanja demantovala je ove principe. Savez je sve više postajao centar mađarskog iredentizma i po svemu nalikovao na Kulturbund.²⁶ Kao i Kulturbund i on teži ekonomskom snaženju Mađara u Jugoslaviji kroz Savez mađarskih privrednih zadruga, za šta objektivno nisu postojali uslovi s obzirom na skromnije materijalne mogućnosti mađarske države.

Sve izraženija iredentistička indoktrinacija Mađara Vojvodine nailazi na oštru kritiku i KPJ koja nastoji da ostvari veći politički uticaj na nacionalne manjine. U politici komunisti prevlađuje internacionalističko gledište o nacionalnom pitanju koje potencira i nacionalno i jugoslovensko. Već od 1935. godine oni konsekvntno upozoravaju na opasnosti od fašizma i tragaju za političkom platformom preko koje bi mu se efikasno suprotstavili. Kroz Narodni front povezuju se sa svim demokratskim i nacionalnim grupama u zemlji, pokušavajući da stvore širu političku osnovu svoje antifašističke borbe. Zalažu se za demokratsko rešenje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji na principu nacionalnog samoopredeljenja i ravnopravnosti nacionalnih manjina. Stavove prema mađarskoj manjini najviše izražavaju preko časopisa *Hid* i *Népszava*, upozoravajući da je njihova budućnost u nacionalno ravnopravnoj Jugoslaviji. Šestom pokrajinskom konferencijom komunisti Vojvodine sasvim jasno ističu *borbu za nacionalnu ravnopravnost svih naroda u Jugoslaviji i upornu borbu za nacionalno oslobođenje ugnjetenih naroda u Vojvodini u zajednici sa njima, a protiv hegemonije srpskog i hrvatskog imperijalizma, mađarskog revizionizma i nemačkog imperijalističkog nacionalizma*. U tom trenutku za njih je ključno pitanje: kako postići rukovodstvo u nacionalnooslobodilačkoj borbi ugnjetenih naroda u Vojvodini: Mađara, Nemaca, Rumuna, Slovaka itd. U predstojećim, sudbonosnim događajima za Jugoslaviju komunisti će praktično sa te platforme delovati u Vojvodini proveravajući istorijske mogućnosti svoje nacionalne politike.²⁷

²⁵ Za predsednika Saveza izabran je Đula Kramer, industrijalac iz Novog Sada koji se do tada nije eksponirao u političkom životu ali će se kasnije ustanoviti da je imao veoma razvijene veze sa Budimpeštom i da je čitava akcija političkog organizovanja vojvođanskih Mađara bila usmeravana i kontrolisana od strane mađarske države. U uže rukovodstvo ušli su i Šandor Agošton, evangelistički biskup, Elemer Koranji, rimokatolički biskup i grof Erne Bisinger, veleposednik iz Vlajkovca. (*Dan*, Novi Sad, 26.XI 1940,3).

²⁶ Savez je razvio svoju delatnost na celoj teritoriji Jugoslavije, naravno tamo gde je živelo mađarsko stanovništvo. Komuniciranje između podružnica bilo je na mađarskom jeziku, ali se sa vlastima isključivo opštilo na državnom jeziku. (*Pravila Mađarskog kulturnog saveza u Kraljevini Jugoslaviji*, Novi Sad 1941,1-12).

²⁷ Danilo K e c i ć, *Istorijsko mesto i značenje Šeste pokrajinske konferencije KPJ za Vojvodinu, "Istraživanja"*, Novi Sad br. X/1983, 7-31.

Zbližavanjem Jugoslavije i Mađarske (Ugovor o prijateljstvu) i odobrenjem rada Mađarskoj kulturnoj zajednici nisu prevladane sve podozrivosti u međusobnim odnosima i stavu prema mađarskoj manjini. One su rasle sa eskalacijom ratnih opasnosti i izražavale se u čestim pozivima Mađara na vojne vežbe, izbegavanja da im se daje oružje, oduzimanju oficirskih činova i sl.²⁸ Mađarska, s druge strane, još revnosnije prati politička zbivanja u Jugoslaviji, posebno razvoj srpsko-hrvatskih odnosa posle Sporazuma Cvetković-Maček. Određujući se prema njima sa stanovišta svojih državnih interesa, u mađarskim zapažanjima prevlađuje skepsa u mogućnost opstanka jugoslovenske države, uočava pogoršanje srpsko-hrvatskih odnosa i nezadovoljstvo Srba učinjenim ustupcima Hrvatima u čemu vide političke procese koji idu u *prilog Mađarskoj*.²⁹

Zbivanja u Jugoslaviji, posebno u Vojvodini, prati mađarska obavestajna služba koja pojačava svoju aktivnost od 1941. godine. Preko svojih tzv. "b" ljudi prikuplja detaljne informacije, a poseban interes usmeren je ka mađarsko-jugoslovenskoj granici. U jednom takvom izveštaju od 3.marta 1941. godine zapažaju da je pojačana vojna aktivnost prema mađarskoj granici i procenjuju da *Jugosloveni žele da ratuju protiv nas i Nemaca*.³⁰

U izveštaju mađarskog poslanika Bešenjeia od 18.marta 1940. godine zapaža se da je *srpska strana naročito obazriva...da Srbi likuju što nismo dobili od Nemaca Arad i Temišvar...da je srpski oficirski kadar, u najvećoj meri anglofilski raspoložen što je povezano sa antinemačkim*.³¹

Suštinu mađarske politike, u tom trenutku, izražava jedan elaborat koji je izrađen za potrebe Predsedništva mađarske vlade 20.marta 1941. godine pod naslovom: *Problemi jugoslovensko-mađarskih odnosa*. Njega je izradio ministarski savetnik Pal Bala u kojem je dat istorijat mađarsko-jugoslovenskih odnosa, mađarski gubici zbog stvaranja jugoslovenske države, problemi revizije teritorija, iseljenja i doseljenja i razmene stanovništva što će biti osnova mađarske denacionalizatorske politike u Bačkoj posle Aprilskog rata. Takođe, navedeni su i svi zahtevi jugoslovenskih Mađara od septembra 1940. godine što nedvosmisleno upućuje na zaključak o povezanosti mađarskih vlasti i vođstva jugoslovenskih Mađara i koordinirane aktivnosti.³²

Sled predstojećih zbivanja biće određen jugoslovenskim stavom prema Trojnom paktu, političkim reakcijama u zemlji (Dvadesetsedmomartovskim demonstracijama), a posebno nemačkom agresijom na Jugoslaviju i odlukom da se ona razbije i podeli između njenih saveznika. U tim planovima Srbiju je trebalo svesti na *beznačajno jezgro koje neće moći značajnije uticati na zbivanja na balkansko-podunavskom prostoru*. Mađarska aktivno učestvuje u svim planovima Nemačke bez obzira na Ugovor o *večnom prijateljstvu* sa Jugoslavijom.

²⁸ Da bi sprečile sve izraženiju političku aktivnost dr Ivana Nađa vlasti su ga pozvale na vojnu vežbu 10.V 1940. Pre odlaska od svojih istomišljenika zatražio je da list *A nép* koji je on uređivao i nadalje izlazi i da se održi po svaku cenu *kako bi se preko njega moglo uticati na mađarske muse*. (MV.AZ, mikro film 20428 kockice 474-485).

²⁹ Izveštaj Đerđa Bakač Bešenjeia od 18.I 1941. Országos levéltár-Minisztérium elnökség (dalje: OL.ME) 1941.R. 15810.

³⁰ OL.ME 1941.R.17016.

³¹ Zanimljiva je i Bešenjejeva procena da će Srbi ipak uspeti da sačuvaju svoju neutralnost. (OL.ME 1941 R.17098).

³² OL.ME 1941 R.18308.